

RAPORT O PRZESTRZEGANIU WOLNOŚCI RELIGIJNEJ NA ŚWIECIE W 2021 r. – POLSKA

Streszczenie

Konstytucja gwarantuje wolność wyznania i stanowi, że religia jest osobistym wyborem a wszystkie kościoły i związki wyznaniowe mają równe prawa. Stosunki z Kościołem rzymskokatolickim reguluje konkordat ze Stolicą Apostolską. Stosunki z 15 grupami wyznaniowymi regulują ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez rząd z ich przedstawicielami. Osobna ustawa reguluje funkcjonowanie grup religijnych nieobjętych odrębnymi aktami prawnymi. Prawo zabrania obrazy uczuć religijnych w przestrzeni publicznej i karze akty przemocy motywowane różnicami religijnymi. W lipcu Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie wstrzymał decyzję ministerstwa z 2020 r. dotyczącą usunięcia Katolickiego Kościoła Reformowanego z rejestru Kościołów i wyznań religijnych ze względu na uznawanie przez ten Kościół małżeństw osób tej samej płci. Znacznie ograniczono możliwość ubiegania się o zwrot lub rekompensatę za własność prywatną przejętą w czasach okupacji nazistowskiej lub komunizmu. Zmiany w prawie, które weszły w życie we wrześniu, uniemożliwiły zaskarżanie decyzji administracyjnych wydanych ponad 30 lat wcześniej i zakończyły wszelkie toczące się postępowania administracyjne w sprawie takich decyzji. W ciągu analizowanego roku rozstrzygnięto 38 z 2.912 spraw dotyczących zwrotu majątku związków wyznaniowych. W roku poprzednim rozstrzygnięto 26 takich spraw. W okresie objętym niniejszym raportem niektórzy przedstawiciele opozycji parlamentarnej i władz samorządowych dopuścili się wypowiedzi antysemitycznych. W kontrolowanych przez rząd mediach publicznych pojawiały się wypowiedzi antysemityczne. Wyżsi urzędnicy państwowi uczestniczyli w wydarzeniach upamiętniających Holokaust i publicznie potępiali antysemityzm.

Jak poinformowała Prokuratura Krajowa, w 2020 r. (najświeższe dostępne dane) zbadano 346 incydentów o podłożu religijnym, w porównaniu z 370 incydentami w roku poprzednim. Spośród zgłoszonych incydentów 147 miało charakter antysemityczny, 111 - antymuzułmański a 88 – antykatolicki. Zanotowano fizyczne napaści na duchownych rzymskokatolickich oraz przypadki zakłócania nabożeństw w kościołach rzymskokatolickich w całym kraju. Dochodziło również do profanacji katolickich i żydowskich miejsc kultu religijnego: kościołów, zabytków, cmentarzy. We wrześniu brukselska organizacja pozarządowa *Action and Protection League* opublikowała wyniki badania dotyczącego antysemityzmu w

Europie, w którym 19% z 1.000 zapytanych Polaków w wieku 18-75 lat przyznało, iż żywi negatywne uczucia w stosunku do Żydów.

Charge d’Affaires, przedstawiciele ambasady i konsulatu oraz odwiedzający Polskę amerykańscy urzędnicy państwowi rozmawiali z przedstawicielami rządu o zapobieganiu dyskryminacji, stanie postępowań dotyczących zwrotu mienia prywatnego, restytucji mienia gmin wyznaniowych oraz zwalczaniu antysemityzmu. W lipcu specjalny wysłannik Departamentu Stanu USA ds. Holocaustu spotkał się z przedstawicielami rządu, parlamentarzystami, dyrektorami muzeów i instytutów badawczych oraz przedstawicielami środowisk żydowskich w celu omówienia zagadnień restytucji majątku prywatnego, antysemityzmu, pamięci o Zagładzie i edukacji. Charge d’Affaires, przedstawiciele Ambasady i Konsulatu Generalnego spotykali się z przedstawicielami środowisk chrześcijańskich i żydowskich w celu omówienia ograniczeń dotyczących zwrotu mienia osób prywatnych i wspólnot religijnych, pamięci o Zagładzie i edukacji oraz obaw tych środowisk dotyczących nietolerancji i antysemityzmu. Ambasada i Konsulat Generalny w Krakowie współpracowały z liderami społeczności żydowskich w zakresie przeciwdziałania nastrojom antysemickim oraz sponsorowały wymianę informacji, dyskusje okrągłego stołu, wydarzenia kulturalne i stypendia naukowe promujące dialog międzywyznaniowy i tolerancję religijną oraz zamieszczały informacje na ten temat w mediach społecznościowych.

Rozdział I. Demografia religii

Według szacunku rządu USA liczba mieszkańców Polski kształtuje się obecnie na poziomie 38,2 mln (dane z połowy 2021 r.). Według Rocznika Statystycznego RP z 2021 r., który publikuje dane na temat liczebności wspólnot wyznaniowych dobrowolnie przekazujących informacje do publikacji, niemal 85% populacji identyfikuje się z wyznaniem rzymskokatolickim. Następne w kolejności wspólnoty religijne to Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, liczący około pół miliona członków (zdaniem przedstawicieli Kościoła, w wyniku napływu migrantów z Ukrainy i Białorusi, liczba wyznawców prawosławia zdecydowanie przekracza milion) oraz Świadkowie Jehowy, zgłaszający około 115 tyś. członków. Pozostałe wyznania to luteranie, zielonoświątkowcy, Starokatolicki Kościół Mariawitów, Polski Narodowy Kościół Katolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, baptyści, Kościół Chrystusa, metodyści, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny i buddyści. Społeczność żydowska szacuje liczbę wiernych na 20 tyś.,

podczas gdy inne szacunki, w tym szacunki Naczelnego Rabina Polski Michaela Schudricha, mówią o 40 tysiącach. Społeczność muzułmańska szacuje liczbę muzułmanów na 25 tys., są to głównie sunnici. Około 10% muzułmanów to etniczni Tatarzy, grupa obecna w kraju od kilkuset lat.

Rozdział II. Przestrzeganie wolności wyznania przez władze państwowe

Ramy prawne

Konstytucja zapewnia wolność sumienia i wyznania. Stanowi, że wolność religijna obejmuje swobodę wyznawania i przyjmowania religii według własnego wyboru oraz praktykowanie jej indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, modlitwę, uczestnictwo w ceremoniach, wykonywanie obrzędów lub nauczanie. Stanowi również, że wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne ze względu na ochronę bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Konstytucja stanowi, że „kościóły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione”. Głosi też, że stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi opierają się na zasadach poszanowania ich autonomii i wzajemnej niezależności. Konstytucja wskazuje, że stosunki z Kościołem rzymskokatolickim określa międzynarodowy konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską i ustawa, zaś stosunki z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich przedstawicielami.

Zgodnie z konstytucją wolność wyznania obejmuje również prawo do posiadania miejsc kultu i wykonywania praktyk religijnych. Rodzice mają prawo do moralnego i religijnego wychowywania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi lub światopoglądem filozoficznym.

Religia związku wyznaniowego może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób. Konstytucja uznaje prawo mniejszości narodowych i etnicznych do ustanawiania instytucji mających na celu ochronę tożsamości religijnej. Ustawa zasadnicza zakazuje działalności partii i innych organizacji, których programy opierają się na ideologii nazistowskiej lub komunistycznej.

Zgodnie z kodeksem karnym publiczne znieważenie przedmiotu kultu religijnego lub miejsca przeznaczonego do publicznego sprawowania posług religijnych

stanowi obrazę uczuć religijnych. Czyny takie karane są grzywną, zazwyczaj w wysokości 5 tys. zł, lub pozbawieniem wolności do lat dwóch. Takim samym karom podlega nawoływanie do nienawiści na tle różnic religijnych lub braku przynależności wyznaniowej. Prawo przewiduje karę pozbawienia wolności do lat trzech za publiczną obrazę osoby lub grupy osób oraz naruszenie nietykalności cielesnej na tle różnic religijnych lub braku przynależności wyznaniowej.

W myśl prawa każdy, kto publicznie przypisuje „Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu” odpowiedzialność lub współodpowiedzialność za zbrodnie nazistowskie popełnione przez III Rzeszę podczas II wojny światowej, może zostać pozwany przez Instytut Pamięci Narodowej lub odpowiednie organizacje pozarządowe, ukarany grzywną i/lub zmuszony do wycofania obraźliwego oświadczenia i wypłacenia odszkodowania państwu lub organizacji charytatywnej.

Stosunki 15 grup wyznaniowych z państwem regulują przepisy szczegółowe, określające strukturę tych stosunków oraz procedury restytucji mienia. Owe 15 wspólnot religijnych to: Kościół katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski (luterański), Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Metodystyczny, Kościół Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki, Kościół Zielonoświątkowy, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Polsce, Kościół Katolicki Mariawitów, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Muzułmański Związek Religijny i Karaïmski Związek Religijny. Śluby udzielane przez duchownych 11 z w/w grup wyznaniowych nie wymagają dalszej rejestracji w urzędzie stanu cywilnego, przy czym Kościół Katolicki Mariawitów, Muzułmański Związek Religijny, Karaïmski Związek Religijny oraz Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie mają tego prawa. Ponadto stosunki 170 zarejestrowanych związków wyznaniowych oraz pięciu zbiorczych organizacji religijnych (Polska Rada Ekumeniczna, Polska Unia Buddyjska, Towarzystwo Biblijne, Sojusz Ewangelicki oraz Rada Kościołów Protestanckich) z państwem nie są uregulowane ustawowo.

Zgodnie z zasadą wolności sumienia i religii, stosunki pomiędzy państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi opierać się mają na poszanowaniu wolności sumienia i religii. Zasada ta zakłada oddzielenie kościołów i związków wyznaniowych od państwa; swobodę pełnienia funkcji religijnych; równość wszystkich kościołów i związków wyznaniowych, niezależnie od tego jak uregulowana jest ich sytuacja prawna; oraz ochronę prawną kościołów i związków wyznaniowych w zakresie określonym przez prawo.

Zgodnie z obowiązującym prawem przedstawiciele rządu i Kościoła katolickiego obradują w Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Konferencji Episkopatu Polski pod przewodnictwem ministra spraw wewnętrznych i administracji oraz biskupa, obecnie Arcybiskupa Krakowa, która spotyka się regularnie w celu omówienia stosunków państwo-Kościół. Rząd uczestniczy również we wspólnej komisji z Polską Radą Ekumeniczną, której przewodniczą podsekretarz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) oraz przewodniczący Polskiej Rady Ekumenicznej (stowarzyszenia skupiającego siedem wyznań chrześcijańskich i dwa związki wyznaniowe, spośród których wszystkie są wspólnotami nierzyskokatolickimi). Komisja spotyka się w celu omawiania kwestii związanych z mniejszościowymi kościołami chrześcijańskimi działającymi w Polsce. Działają również odrębne komisje wspólne przedstawicieli rządu i przedstawicieli Sojuszu Ewangelickiego, Kościoła luterńskiego i Kościoła prawosławnego.

Związki wyznaniowe niepodlegające szczególnym przepisom mogą rejestrować się w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), rejestracja nie jest jednak obowiązkowa. Zgodnie z prawem, aby się zarejestrować, grupa musi złożyć poświadczony notarialnie wniosek wraz z danymi osobowymi przynajmniej 100 członków będących obywatelami Polski, informacje dotyczące działalności grupy na terenie kraju, opis doktryny i praktyk religijnych, status oraz adres siedziby, dane osobowe jej przywódców, opis roli pełnionej przez duchownych (jeśli dotyczy) oraz informacje o źródłach finansowania i metodach rekrutacji nowych członków. W przypadku odrzucenia wniosku o rejestrację przez ministerstwo, dany podmiot może odwołać się do sądu administracyjnego. Dopuszczalne przez prawo podstawy do odrzucenia wniosku to niespełnienie wymogów formalnych lub zawarcie we wniosku zapisów, które mogą naruszać bezpieczeństwo i porządek publiczny, zdrowie, moralność publiczną, władzę rodzicielską lub wolność, a także prawa innych osób.

Niezarejestrowane grupy mogą swobodnie modlić się, nawracać, publikować lub sprowadzać literaturę religijną oraz zapraszać zagranicznych misjonarzy, ale nie są uznawane na mocy prawa, dlatego nie mogą podejmować pewnych działań w imieniu związku, np. być właścicielem nieruchomości lub rachunku bankowego. Sto dziewięćdziesiąt zarejestrowanych grup wyznaniowych i organizacji uznanych na mocy prawa korzysta z przywilejów niedostępnych dla grup niezarejestrowanych, takich jak prawo nabywania nieruchomości, nauczania religii w szkołach oraz pewnych przywilejów podatkowych. Grupy i organizacje te są

również zwolnione z opłat importowych, podatków od nieruchomości i podatku dochodowego od działalności edukacyjnej, naukowej, kulturalnej i prawnej a ich oficjalni przedstawiciele są również zwolnieni z podatku dochodowego i podatku od nieruchomości.

Cztery komisje rozpatrują wnioski o zwrot mienia związków wyznaniowych, złożone zgodnie z ustawowym terminem, po jednej dla Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościoła luterańskiego i Kościoła prawosławnego oraz jednej łączonej dla pozostałych wyznań. Komisje działają zgodnie z przepisami umożliwiającymi zwrot mienia należącego do związków wyznaniowych przed II wojną światową, znacjonalizowanego w trakcie wojny lub po wojnie. Oddzielna komisja nadzorująca zwrot mienia Kościołowi katolickiemu zakończyła działalność w 2011r. W komisjach zasiadają przedstawiciele MSWiA oraz poszczególnych wspólnot wyznaniowych.

Prawo stanowi, że decyzje wydane przez komisję w sprawie roszczeń dotyczących mienia związków wyznaniowych nie podlegają odwołaniu, jednak Trybunał Konstytucyjny orzekł w 2013r., że strony mogą odwoływać się od decyzji komisji w sądach administracyjnych. Przedstawiciele wyznań we wspólnych komisjach oświadczyli, że strony w dalszym ciągu odwołały się od ostatecznych decyzji komisji. Prawo nie dotyczy nieruchomości komunalnych, które rząd sprzedał lub przekazał nowym właścicielom prywatnym po II wojnie światowej.

Nie ma kompleksowego prawa krajowego regulującego zwrot własności prywatnej. Członkowie wspólnot wyznaniowych, podobnie jak inne osoby prywatne, mogą dochodzić zwrotu majątku na drodze sądowej.

Ustawa upoważnia władze miasta Warszawy do rozwiązywania w trybie przyspieszonym zadawnionych spraw restytucyjnych dotyczących nieruchomości w Warszawie, które są obecnie wykorzystywane do celów publicznych. Władze miasta Warszawy mają obowiązek zamieszczania zawiadomień o konkretnych nieruchomościach publicznych przez okres sześciu miesięcy, podczas którego pierwotni właściciele nieruchomości muszą zgłosić roszczenie. Po upływie sześciu miesięcy władze miasta Warszawy mogą podjąć ostateczną decyzję o dysponowaniu nieruchomością, oświadczając, że pozostanie ona własnością publiczną i nie będzie podlegała żadnym przyszłym roszczeniom, albo zwrócić nieruchomość lub przyznać odszkodowanie pieniężne jej pierwotnemu właścicielowi.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty wszystkie szkoły publiczne i prywatne prowadzą naukę religii. Zajęcia nie są obowiązkowe. Szkoła ma prawny obowiązek zapewnić lekcje dla każdego zarejestrowanego wyznania, jeśli przynajmniej siedmiu uczniów w szkole jest zainteresowanych takimi lekcjami. Każda zarejestrowana grupa wyznaniowa ma prawo do decydowania o programie nauczania oraz zapewnia nauczycieli, którzy otrzymują wynagrodzenie od państwa. Uczniowie mogą ponadto zwrócić się z prośbą o udział w nieobowiązkowych lekcjach etyki zamiast lekcji religii; zajęcia z etyki są nieobowiązkowe nawet wówczas, gdy uczniowie odmawiają udziału w lekcjach religii.

Obywatele mają prawo pozwać rząd za naruszenie wolności wyznania przewidzianej w konstytucji a prawo zabrania dyskryminacji i prześladowania ze względu na wyznanie lub przekonania.

Konstytucja uznaje prawo do odmowy odbycia służby wojskowej ze względu na przekonania religijne, jednak przewiduje również możliwość obowiązku odbycia służby zastępczej określonej przez prawo.

Rzecznik praw obywatelskich stoi na straży praw i wolności człowieka i obywatela, w tym wolności wyznania i sumienia, określonych w konstytucji oraz innych aktach prawnych. Rzecznik jest niezależny od rządu i wybierany przez parlament.

Polska jest stroną Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Działania podejmowane przez władze

W styczniu MSWiA odmówiło rejestracji Wielowyznaniowego Kościoła Artystów Wizualnych z powodu niespełnienia wymogów formalnych. Grupa złożyła do MSWiA wnioski o rejestrację we wrześniu 2020 r. W marcu MSWiA zarejestrowało Katolicki Kościół Narodowy a w grudniu Kościół Naturalny.

Szóstego lipca sąd administracyjny w Warszawie wstrzymał decyzję ministerstwa z grudnia 2020 r. w sprawie usunięcia Reformowanego Kościoła Katolickiego z rejestru Kościołów i wyznań religijnych, argumentując, że decyzja ta może nieodwracalnie uniemożliwić jego działalność. Decyzja miała pozostać w zawieszeniu do czasu rozstrzygnięcia sprawy przez sąd administracyjny. Kościół odwołał się od tej decyzji do sądu 21 stycznia, jednak do końca roku zawieszenie pozostało w mocy. W trakcie zawieszenia decyzji o usunięciu z rejestru Kościół Reformowany może działać na dotychczasowych zasadach. Prokurator generalny

Zbigniew Ziobro zwrócił się do MSWiA o wykreślenie Reformowanego Kościoła Katolickiego z rejestru w lipcu 2020 r., wskazując na uchybienie wymaganiami. We wrześniu 2020 r. MSWiA zdecydowało o nieważności rejestracji Kościoła ze względu na fakt, że Kościół ten, jako jedyny spośród tych które figurują w rejestrze, uznaje małżeństwa osób tej samej płci, łamiąc tym samym Konstytucję, która stanowi, że małżeństwem jest „związek kobiety i mężczyzny.” W październiku 2020 r. Kościół wnioskuje do MSWiA o odrzucenie decyzji. Kościół i Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdzili, że decyzja MSWiA była niezgodna z zapisem konstytucyjnym, który zapewnia autonomię i niezależność związków wyznaniowych w relacjach z państwem. Według Rzecznika Praw Obywatelskich interwencja prokuratora generalnego po zarejestrowaniu grupy religijnej była bezprecedensowa. W grudniu 2020 r. MSWiA podtrzymało wcześniejszą decyzję o usunięciu Kościoła z rejestru.

W artykule opublikowanym 5 sierpnia przez Katolicką Agencję Informacyjną przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski skrytykował „bezprecedensowe” surowe restrykcje nałożone przez władze na grupy religijne bez odpowiednich konsultacji w trakcie pandemii COVID-19. Abp. Stanisław Gądecki, przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, oświadczył: „Z prawnego punktu widzenia, polskie państwo nakładając swego rodzaju ‘interdykt’ [zakaz pełnienia określonych funkcji religijnych], nie zachowało w tym przypadku autonomii (suwerenności) Kościoła,” pomimo „gwarancji konstytucyjnych i konkordatowych.” Abp. Gądecki oświadczył: „tym jednostronnym decyzjom jako Kościół podporządkowaliśmy się – nie chcąc podważać decyzji władz państwa w wyjątkowo trudnej sytuacji.” Zauważył równocześnie, iż „rzecz wymaga poważnej analizy i wyciągnięcia właściwych wniosków na przyszłość, w trosce o dobro demokracji, w której zasada poszanowania wolności religijnej ma duże znaczenie.”

Według danych MSWiA w ciągu pierwszych dziewięciu miesięcy roku komisje majątkowe podjęły ostateczne decyzje w sprawie 38 z ok. 2.912 oczekujących na rozstrzygnięcie roszczeń grup wyznaniowych. W porównywalnym okresie poprzedniego roku rozstrzygnięto 26 takich spraw. Do końca września komisje zakończyły w części lub w całości 2.893 z 5.504 spraw dotyczących roszczeń gmin wyznaniowych żydowskich uznanych za zasadne (40 roszczeń zostało wcześniej oddalonych jako bezzasadne), 992 z 1.182 roszczeń społeczności luterańskiej, 376 z 472 roszczeń kościoła prawosławnego i 90 z 170 roszczeń innych wyznań.

Krytycy nadal wskazywali, że przepisy regulujące restytucję mienia związków wyznaniowych nie rozwiązują kwestii spornych nieruchomości będących obecnie

własnością prywatną. Kilka kontrowersyjnych, skomplikowanych spraw pozostało nierozstrzygniętych. Obejmowały one szereg przypadków, w których budynki i osiedla zbudowano na gruntach, na których pierwotnie położone były cmentarze żydowskie zniszczone podczas lub po II wojnie światowej. Społeczność żydowska nadal wskazywała, że tempo restytucji mienia wspólnot żydowskich było powolne, związane z nim koszty obsługi prawnej wysokie a zgłaszający roszczenia często nie odzyskiwali mienia ani nie uzyskiwali rekompensat. Na przykład rozpoczęty 21 lat temu proces odzyskiwania starego cmentarza żydowskiego w Kaliszu do końca analizowanego roku nie został rozstrzygnięty. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych poinformowało, że w ciągu roku ograniczenia działalności komisji związane z COVID-19 przyczyniły się do opóźnień w rozpatrywaniu spraw.

W ciągu roku prawne i administracyjne procedury dotyczące zwrotu własności prywatnej i odszkodowań uległy istotnym zmianom. Dwudziestego czwartego czerwca parlament przyjął nowelizację Kodeksu Postępowania Administracyjnego, która znacznie ograniczyła możliwość ubiegania się przez osoby prywatne o zwrot mienia przejętego pod okupacją nazistowską lub w czasach komunizmu. Znowelizowane prawo uniemożliwiło zaskarżanie decyzji administracyjnych wydanych ponad 30 lat wcześniej i zakończyło wszelkie toczące się postępowania administracyjne dotyczące tych decyzji. Według organizacji pozarządowych i prawników specjalizujących się w tej problematyce, przepisy ograniczyły podstawowy proces, w ramach którego wnioskodawcy mogą ubiegać się o zwrot lub odszkodowanie za utracone mienie. Osoby, które wcześniej skutecznie zaskarżyły decyzje administracyjne, nadal mogły ubiegać się o zwrot mienia lub odszkodowanie na drodze sądowej. Prezydent podpisał ustawę 14 sierpnia, a weszła ona w życie 16 września. Czternastego sierpnia Światowa Organizacja ds. Restytucji Mienia Żydowskiego wydała oświadczenie, w którym stwierdziła, że ustawa „praktycznie uniemożliwi wszystkim byłym polskim właścicielom nieruchomości uzyskanie odszkodowania za mienie bezprawnie zagarnięte w czasach komunizmu”.

W trakcie roku władze Warszawy kontynuowały wdrażanie przepisów z 2015 r., których celem, jak podano, było przeciwdziałanie skupowi roszczeń dawnych właścicieli nieruchomości przez wyspecjalizowane firmy prawnicze rzekomo nabywające roszczenia o zwrot mienia od byłych właścicieli. Podobno firmy te starały się następnie uzyskiwać od miasta wysokie odszkodowania lub rekompensaty, podczas gdy pierwotni wnioskodawcy otrzymali niewielkie sumy. Eksperti prawa wyrażali obawy, że przepisy te ograniczają możliwości odzyskania

mienia bezprawnie odebranego prawowitym właścicielom podczas II wojny światowej oraz w okresie PRL, w tym Żydom i członkom innych mniejszości religijnych. W listopadzie władze Warszawy poinformowały, że na podstawie ustawy z 2015 r. miasto wydało ok. 378 decyzji w sprawie roszczeń nieaktywnych złożonych przed 1950 r. (o 26 więcej niż w roku poprzednim), spośród których oddaliło 136 roszczeń restytucyjnych wobec nieruchomości publicznych (o 1 więcej niż w 2020 r.). Nieruchomości wykorzystywane na cele publiczne, o których mowa to szkoły, przedszkola, park, posterunek policji, szpital i budynki mieszkalne należące do miasta. Brak było dostępnych informacji na temat tożsamości osób ubiegających się o zwrot mienia oraz czy osoby te należały do mniejszości religijnych.

Specjalna komisja rządowa kontynuowała badanie oskarżeń o nieprawidłowości w restytucji mienia prywatnego w Warszawie. Kilka organizacji pozarządowych i prawników reprezentujących wnioskodawców, w tym prawników reprezentujących osoby, które przeżyły Holokaust lub ich spadkobierców, stwierdziło, że działania komisji negatywnie wpłynęły na sprawy restytucji własności prywatnej, ponieważ decyzje administracyjne i sądowe uległy spowolnieniu w wyniku decyzji komisji.

Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” zanotowało kilka antysemickich wypowiedzi przedstawicieli władz centralnych i samorządowych w wystąpieniach publicznych i mediach społecznościowych. Trzeciego lutego burmistrz Opatowa Grzegorz Gajewski zamieścił na swoim profilu na Facebooku zdjęcie ortodoksyjnego Żyda z antysemickim komentarzem, m.in.: „Nie jestem uprzedzonym antysemitą, ale osobą, która poszukuje prawdy, zastanawiam się, dlaczego gdziekolwiek pojawia się [Żydzi], tak bardzo są nielubiani.” Stwierdził również, że komunistyczne służby bezpieczeństwa były „prześląknięte Żydami, którzy przejechali do Polski na rosyjskich czołgach prosto z Moskwy” i to właśnie one odpowiadały za pogrom kielecki w 1946 r., w którym życie straciło 40 Żydów a ok. 40 odniosło obrażenia z ręki polskich żołnierzy, funkcjonariuszy milicji i obywateli.

Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” donosi, że w ciągu omawianego roku w kontrolowanych przez rząd mediach publicznych pojawiły się antysemickie wypowiedzi, zwłaszcza podczas prac legislacyjnych nad nowelizacją Kodeksu Postępowania Administracyjnego dotyczącą procesu restytucji mienia prywatnego. Dziesiątego lipca dawny działacz opozycji antykomunistycznej, Andrzej Michałowski, w czasie debaty w państwowym radiu publicznym powiedział, że „żydowskie lobby” starało się ingerować w ustawodawstwo dotyczące mienia bezdziejcznego.

W lutym policja przesłuchała Katarzynę Markusz, redaktorę portalu Jewish.pl, pod zarzutem naruszenia artykułu kodeksu karnego przewidującego karę do trzech lat pozbawienia wolności dla osób, które „publicznie znieważają Naród lub Rzeczpospolitą Polską”. W październiku 2020 r. Katarzyna Markusz napisała w artykule: „Czy dożyjemy dnia, w którym polska władza również przyzna, że niechęć do Żydów była wśród Polaków nagminna a Polski współudział w Zagładzie jest faktem historycznym?” Policja nie postawiła redaktorce zarzutów; pod koniec lutego prokuratura Warszawa-Ochota umorzyła sprawę.

W kwietniu, radna Olecka na posiedzeniu Rady Miejskiej powiedziała: „Żydzi wykorzystują pandemię, by mordować Polaków i przejąć ich domy... W Warszawie są wybudowane osiedla i stoją puste, niezasiedlone. Czekają na Żydów. Wymordują nas a później przejmą. Żydzi do tej pory nie uznali Jezusa; oni są narodem wybranym i czekają na przyjście Mesjasza” - powiedziała radna.

Drugiego marca sąd okręgowy w Płocku uniewinnił trzech działaczy na rzecz praw osób LGBTQI+ oskarżonych w 2019 r o obrazę uczuć religijnych. Aktywiści rozwiesili w Płocku plakaty przedstawiające Matkę Boską z aureolą w kolorach tęczęwej flagi. Nieznane osoby rzekomo umieściły plakaty również na koszach na śmieci i przenośnych toaletach. Sąd zauważył, że działania aktywistów miały na celu potępienie Kościoła katolickiego w Płocku za wystawę wielkanocną opisującą LGBT jako grzech. Po wyroku sądu pierwszej instancji zostały złożone dwie apelacje: jedna przez płocką prokuraturę okręgową, a druga przez pełnomocnika Kaji Godek, liderki Fundacji Życie i Rodzina (organizacji pro-life), pełniącego funkcję oskarżyciela posiłkowego.

Trzydziestego czerwca sąd okręgowy w Białymstoku skazał dwóch mężczyzn na kary odpowiednio 12 i 6 miesięcy pozbawienia wolności za nawoływanie do nienawiści wobec Żydów podczas marszu zorganizowanego przez Obóz Narodowo-Radykalny w 2016 r. w Białymstoku. Podczas wydarzenia mężczyźni skandowali: „a na drzewach zamiast liści będą wisieć syjoniści”. Wyrok nie jest prawomocny.

W czerwcu władze drugiego co do wielkości miasta Polski, Krakowa, wezwały do zaprzestania sprzedaży figurek i obrazów tzw. „Żyda na szczęście”, przedstawiających ortodoksyjnego Żyda o stereotypowych rysach twarzy, liczącego pieniądze. „Te figurki mają charakter antysemitki i czas, żebyśmy to

sobie uświadomili” - powiedział Robert Piaskowski, pełnomocnik prezydenta Krakowa ds. kultury.

Dwudziestego czwartego września sąd okręgowy w Częstochowie umorzył sprawę przeciwko mężczyźnie oskarżonemu o obrazę uczuć religijnych. Mężczyzna wykorzystał obraz Czarnej Madonny Częstochowskiej z aureolą w kolorach tęczowej flagi podczas Marszu Równości w Częstochowie w 2019 r.

W maju media doniosły, że kontrolowany przez rząd Narodowy Instytut Wolności przyznał dotacje organizacji kierowanej przez studenta znanego z antysemickich wypowiedzi oraz organizacji blisko związanej ze Stowarzyszeniem „Marsz Niepodległości”, którą grupy obrońców praw człowieka określają jako ekstremistyczną i nacjonalistyczną. W wypowiedzi dla mediów naczelny rabin Schudrich oświadczył: „Przyznanie tych grantów wykracza daleko poza zwykłe nadużycie funduszy publicznych i stanowi aktywne wsparcie dla propagatorów antysemityzmu.”

W czerwcu media informowały o przyznaniu przez rząd dotacji o wartości ponad trzech milionów złotych kilku organizacjom, które organizacje praw człowieka uznały za nacjonalistyczne i antysemickie, w tym Stowarzyszeniu Marsz Niepodległości, Stowarzyszeniu Gwardia Narodowa i Młodzieży Wszechpolskiej.

W niższej i wyższej izbie parlamentu oraz w wielu innych budynkach publicznych, m.in. w salach lekcyjnych w państwowych szkołach, nadal wiszą krzyże.

W styczniu prezydent Andrzej Duda wraz z innymi przywódcami politycznymi i religijnymi dołączył do ocalałych z Holokaustu, by uczcić Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu i upamiętnić 76. rocznicę wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Ze względu na pandemię COVID-19 obchody odbywały się głównie w Internecie. W wystąpieniu prezydent Andrzej Duda powiedział: „Pamięć i prawda o Holokauście będą trwać wiecznie. My współcześni poniesiemy w przyszłość i przekazemy następnym pokoleniom przesłanie płynące z tego miejsca: Nigdy więcej Auschwitz! Nigdy więcej ludobójstwa, nienawiści i rasizmu.” Premier Mateusz Morawiecki napisał na Twitterze: „Pamięć o ofiarach stanowi ważną część naszej tożsamości.”

Dwudziestego pierwszego stycznia prezydent Andrzej Duda był gospodarzem wirtualnego spotkania noworocznego z przedstawicielami Kościołów, związków wyznaniowych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Podziękował

przywódcom religijnym za ich posługę, która - jak powiedział – „ma dzisiaj szczególne, ogromne znaczenie dla utrzymania stabilności, jedności w naszym społeczeństwie, [oraz] bezpieczeństwa i porządku w państwie polskim”.

Dwudziestego piątego lutego dyrektor państwowego Instytutu Pamięci Narodowej (IPN) - instytucji badawczej odpowiedzialnej za edukację i archiwa, uprawnionej do badania zbrodni komunistycznych i nazistowskich przeciwko narodowi polskiemu - ogłosił, że przyjął rezygnację Tomasza Greniucha ze stanowiska szefa wrocławskiego oddziału IPN. Nominacja Greniucha została ogłoszona w lutym i spotkała się z powszechną krytyką w związku z jego wcześniejszą rolą jako szefa skrajnie prawicowego Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR) w Opolu. W mediach krążyły liczne zdjęcia Greniucha, który podczas pracy w ONR wykonywał gest przypominający nazistowskie pozdrowienie. Prezydent Duda i premier Morawiecki wezwali Greniucha do rezygnacji.

Dwudziestego czwartego marca, w Narodowym Dniu Pamięci Polaków ratujących Żydów – święcie państwowym ustanowionym w 2018 r. dla uczczenia obywateli polskich, którzy z narażeniem życia ratowali Żydów w czasie okupacji hitlerowskiej - prezydent Andrzej Duda wręczył kilku osobom odznaczenia państwowe. W wystąpieniu prezydent powiedział: „będę zdecydowanym w zwalczaniu, w mojej pracy, nie tylko jako prezydenta, ale także później, po zakończeniu mojej kadencji, wszelkich form antysemityzmu w naszym kraju”. Prezydent zaznaczył, że „wszelkie przejawy antysemityzmu w Polsce są deptaniem grobu rodziny Ulmów” (polskiej rodziny zabitej przez Niemców podczas drugiej wojny światowej za ukrywanie Żydów), „dlatego, że oni [rodzina Ulmów] czynili to z miłości a antysemityzm to nienawiść [...]. Nigdy nie możemy się na antysemityzm godzić. Nie wolno nam przechodzić obok tego obojętnie.”

Dziewiętnastego kwietnia, Prezydent Andrzej Duda wraz z Pierwszą Damą złożyli wieniec przed pomnikiem Bohaterów Getta dla upamiętnienia 78. rocznicy powstania w getcie warszawskim. Prezydent powiedział: „Bardzo często mówię, że to powstanie Naszych, to byli Nasi. Ktoś powie: nasi Żydzi. Nie. Nasi po prostu”. Tego samego dnia premier Morawiecki zapalił znicz przed pomnikiem i napisał na swoim profilu na Facebooku: „Powstanie w Getcie Warszawskim to jeden z wielkich heroicznych aktów niezgody na zło, tak ważnych w naszej historii”.

Czternastego czerwca Wiceprezes Rady Ministrów i Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu Piotr Gliński upamiętnił 81. rocznicę

pierwszego transportu Polaków do Auschwitz. Gliński złożył kwiaty na terenie byłego obozu koncentracyjnego. W przemówieniu zaapelował o pamięć: „Ważne jest, abyśmy zachowali pamięć o tym, co wydarzyło się na nieludzkiej ziemi oświęcimskiej, o wszystkich, którzy przeszli przez piekło niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych i obozów zagłady”.

Czwartego lipca Wiceminister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu Jarosław Sellin złożył kwiaty w Kielcach, upamiętniając 75. rocznicę pogromu kieleckiego. W swoim wystąpieniu powiedział, że pamięć o pogromie powinna być ostrzeżeniem przed nienawiścią na tle narodowościowym i antysemityzmem, zauważając: „Jeśli ktoś wciąż posługuje się antysemityzmem, zwłaszcza po Holokauście, to należy to traktować jako skandal moralny i kompromitację polityczną”.

Polska jest członkiem Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA). W październiku Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu wydało oświadczenie, w którym ogłosiło, że „uznaje roboczą, niewiążącą prawnie definicję antysemityzmu opracowaną przez IHRA za ważny i oczywisty punkt związany z przeciwdziałaniem temu zjawisku”. Czternastego października, przemawiając na Międzynarodowym Forum Pamięci o Holokauście i Walki z Antysemityzmem w Szwecji, wicepremier, minister kultury, dziedzictwa narodowego i sportu Gliński powiedział, że Polska sprzeciwia się wszelkim formom rasizmu i antysemityzmu. Powiedział, że podejmowane są liczne wysiłki, aby zapobiegać antysemityzmowi we wszystkich dziedzinach życia. Dodał, że Polska uczestniczy w międzynarodowych programach dotyczących pamięci o Holokauście i zapobiegania temu zjawisku, w wyniku czego liczba przestępstw z nienawiści motywowanych antysemityzmem stopniowo spadała od 2018 r.

Rozdział III. Postawy społeczne a poszanowanie wolności religijnej

Krajowa prokuratura poinformowała, że w 2020 r. – ostatnim okresie dla którego dostępne były dane – prokuratorzy prowadzili dochodzenia w związku z 346 incydentami motywowanymi religijnie w porównaniu z 370 incydentami w roku poprzednim. Spośród zgłoszonych incydentów 147 miało charakter antysemicki, 111 - antymuzułmański a 88 - antykatolicki. W 2019 r. zanotowano 182 incydentów antysemickich, 112 – antymuzułmańskich i 76 - antykatolickich. Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” i wspólnoty wyznaniowe uznały, że władze nie monitorowały

incydentów na tle religijnym w sposób systematyczny i wyczerpujący.

Zanotowano przypadki fizycznych napaści na duchownych rzymskokatolickich i zakłócenia nabożeństw w kościołach katolickich w całym kraju. Miały miejsce przypadki bezczeszczenia cmentarzy rzymskokatolickich, żydowskich i innych miejsc kultu religijnego takich jak kościoły, świątynie, miejsca pochówku.

Piętnastego września do kościoła katolickiego w Szczecinie wszedł mężczyzna, złamał drewniany krzyż wiszący na ścianie i zaatakował księdza, który próbował powstrzymać go przed dalszymi zniszczeniami. Ksiądz został przewieziony do szpitala ze złamaną szczęką. Mężczyznę oskarżono o napastę fizyczną, publiczne znieważenie i groźby wobec księdza i umieszczono w areszcie tymczasowym na trzy miesiące.

Dwunastego stycznia policja zatrzymała trzech mężczyzn, którzy malowali neonazistowskie symbole na murze wokół cmentarza żydowskiego w Oświęcimiu. Trzynastego stycznia miejscowa prokuratura postawiła dwóm z nich zarzut publicznego promowania faszyzmu a trzeciego oskarżyła o zniszczenie zabytku (mur cmentarny figuruje w rejestrze zabytków). Mężczyźni wyrazili żal za swój czyn i wzięli udział w programie edukacyjnym Centrum Żydowskiego w Oświęcimiu. Wspólnie z wolontariuszami Centrum Żydowskiego i Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu mężczyźni odmalowali mur cmentarny i uporządkowali Park Pamięci Wielkiej Synagogi. Ich proces rozpoczął się 11 czerwca i przed końcem roku pozostawał w toku.

Siedemnastego lutego nieznani sprawcy odrąbali dłonie figury Marii Panny stojącej przed kościołem katolickim w Częstochowie.

Dwudziestego szóstego lutego policja zatrzymała kobietę podejrzaną o podpalenie kościoła katolickiego w Lublinie. Postawiono jej zarzut umyślnego wzniesienia pożaru, który mógł stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi oraz mienia. Kobieta została umieszczona w areszcie tymczasowym na dwa miesiące.

Siedemnastego marca, w Bazylice Mariackiej w Krakowie kobieta zakłóciła nabożeństwo, rozebrała się i opluła księdza.

Dziewiętnastego marca na teren parafii katolickiej w Otwocku wtargnął mężczyzna z siekierą. Groził śmiercią miejscowemu księdzu i kobiecie, która próbowała interweniować. Policja zidentyfikowała mężczyznę. Postawiono mu zarzut

kierowania grózb karalnych.

Trzeciego maja do kościoła katolickiego w Dusznikach-Zdroju wtargnął mężczyzna i skierował przedmiot przypominający broń palną w stronę księdza odprowadzającego nabożeństwo.

Jedenastego maja, Sąd Rejonowy Poznań - Stare Miasto rozpoczął proces mężczyzny oskarżonego o publiczne nawoływanie do zabójstwa księdza, nienawiść na tle różnic wyznaniowych oraz znieważenie wyznawców Kościoła katolickiego. Mężczyzna uczestniczący w wydarzeniu Mr. Gay Poland w Poznaniu w 2019 r. symulował poderżnięcie gardła kukle krakowskiego arcybiskupa Marka Jędraszewskiego, krytykującego „ideologię LGBT”. W końcu roku sprawa pozostawała w toku.

Szesnastego czerwca nieznany sprawca wszedł do kościoła w Koninie, rozbił figurę Matki Bożej i usiłował zniszczyć obraz z wizerunkiem Jezusa.

Również 16 czerwca pięciu 12-latków uszkodziło 63 nagrobki na cmentarzu żydowskim we Wrocławiu. Policja zidentyfikowała chłopców. Zatrzymani twierdzili, że do zniszczenia nagrobków namówili ich starsi koledzy a kamienie miały posłużyć do „budowy bazy”. Policja przekazała sprawę do sądu rodzinnego.

Dwudziestego drugiego czerwca nieznani sprawcy zniszczyli dwie figury Maryi Panny stojące przed kościołem katolickim w Szczecinie.

Dwudziestego szóstego czerwca trzech nastolatków zniszczyło 67 płyt nagrobnych na cmentarzu żydowskim w Bielsku-Białej. Część płyt została rozbita a część przewrócona. Dwudziestego ósmego czerwca policja zidentyfikowała sprawców i przekazała sprawę do sądu rodzinnego.

Trzydziestego czerwca Wrocławski Sąd Rejonowy skazał mężczyznę, który ugodził księdza nożem przed wejściem do kościoła we Wrocławiu w 2019 r. na 12 lat pozbawienia wolności za usiłowanie zabójstwa.

Również 30 czerwca, członkowie katolickiego nacjonalistycznego ugrupowania Młodzież Wszechpolska wysypali gruz przez ambasadę Izraela i umieścili tabliczkę z napisem „Oto wasze mienie” w reakcji na krytykę Izraela wobec ustawodawstwa ograniczającego roszczenia restytucyjne i odszkodowawcze za własność prywatną skonfiskowaną w czasie II wojny światowej i w czasach komunizmu. Zarząd Gminy

Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie potępił czyn i zaapelował do prezydenta i przedstawicieli rządu o stosowną reakcję, stwierdzając, że działania takie „obrażają pamięć milionów Żydów, obywateli polskich, którzy zginęli w czasie II wojny światowej”. Zarząd wyraził nadzieję, że prokuratura i policja przeprowadzą dochodzenie w sprawie incydentu oraz ukarzą organizatorów i sprawców.

Dwudziestego czwartego września, Sąd Rejonowy w Koszalinie rozpoczął proces czterech działaczek na rzecz praw kobiet oskarżonych o złośliwe zakłócanie nabożeństw w październiku 2020 r. podczas protestów przeciw wydanemu w tym samym miesiącu orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego ograniczającemu dostęp do aborcji. Podczas incydentu cztery osoby weszły do kościoła katolickiego w Koszalinie w czasie nabożeństwa, stanęły przed ołtarzem i rozwinęły plakaty dotyczące prawa kobiet do aborcji.

Piątego października ujawniono antysemitki graffiti na dziewięciu drewnianych barakach dawnego obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Graffiti zawierały napisy po angielsku i niemiecku oraz dwa odniesienia do Starego Testamentu często wykorzystywane przez antysemitów. W końcu roku trwały poszukiwania sprawców. Beata Szydło, posłanka do Parlamentu Europejskiego, była premier, członkini Prawa i Sprawiedliwości, napisała na swoim koncie na Twitterze: „Ten incydent wymaga zdecydowanej reakcji polskich służb. Szczególnie, że jest to zapewne celowa, zewnętrzna prowokacja. Osoby odpowiedzialne za profanację @MuseumAuschwitz muszą zostać ujęte i ukarane.”

Osiemnastego października mężczyzna piłą elektryczną ściął drewniany krzyż, który od dziesięcioleci stał w centrum Zielonej Góry. Wydarzenie to nagrał i umieścił w Internecie. Dziewiętnastego października policja zlokalizowała sprawcę i postawiła mu zarzut obrazy uczuć religijnych.

W kwietniu, wrocławska prokuratura umorzyła śledztwo w sprawie przemówienia Jacka Międlara, byłego księdza katolickiego, wygłoszonego w 2019 r. podczas manifestacji nacjonalistów. Międlar i uczestnicy wydarzenia wznosili okrzyki: „żydowscy komuniści gorsi niż naziści”, „precz z żydowską okupacją”, „tu jest Polska a nie Polin” (Polin to hebrajskie słowo oznaczające Polskę, mające szczególną konotację jako żydowska ojczyzna). W uzasadnieniu umorzenia śledztwa prokuratorzy stwierdzili, że ogólną intencją wypowiedzi Międlara, w której odnosił się on do „żydowskich komunistów” i „żydowskich katów”, było „wzmocnienie postaw patriotycznych”. Zdaniem prokuratury użycie przez Międlara słów „niewdzięczny Żyd” i „kat” dla oceny postawy konkretnej osoby

Raport na temat wolności religijnej na świecie w 2021 r.

Departament Stanu USA • Biuro Demokracji, Praw Człowieka i Pracy

narodowości żydowskiej nie stanowiło mowy nienawiści, lecz było wyrazem dozwolonej prawem krytyki.

Dwudziestego października Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał Międlara na 10 miesięcy prac społecznych za podżeganie do nienawiści przeciwko Żydom w wystąpieniu z 2018 r., w którym „osobom o narodowości żydowskiej” przypisywał „działania na rzecz legalizacji pedofilii” i „działania przeciwko obywatelom Polski.” Międlar kwestionował również skalę strat i krzywd poniesionych przez Żydów podczas II wojny światowej. W odrębnej sprawie, 13 września, ten sam sąd skazał Międlara na rok prac społecznych za podżeganie do nienawiści wobec Ukraińców i Żydów w przemówieniu z 2017 r., w którym Międlar potępiał „Żydów upojonych talmudyczną nienawiścią”, mówił o „żydowskiej hordzie marksistowskiej” i twierdził, że „synagogi stoją na polskiej ziemi tylko w wyniku naszego braku roztropności”. Oba wyroki nie są prawomocne.

We wrześniu brukselska organizacja pozarządowa *Action and Protection League* opublikowała wyniki badania dotyczącego antysemityzmu w Europie przeprowadzonego między grudniem 2019 r. a styczniem 2020 r., w którym 19% z 1.000 zapytanych Polaków w wieku 18-75 lat przyznało, iż żywi negatywne uczucia w stosunku do Żydów. Trzydzieści jeden procent respondentów stwierdziło, że „zdecydowanie nie czułoby się komfortowo” lub „nie czułoby się komfortowo”, gdyby ich sąsiadami byli Żydzi. W badaniu przytoczono stereotypowe stwierdzenia na temat Żydów i zapytano respondentów, w jakim stopniu zgadzają się z nimi lub nie zgadzają. Odsetek osób, które wskazały odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam” lub „raczej się zgadzam” z poszczególnymi stwierdzeniami wskazano w nawiasach: „interesy Żydów w naszym kraju bardzo różnią się od interesów reszty społeczeństwa” (39%); „istnieje tajna żydowska sieć, która wpływa na sprawy polityczne i gospodarcze na świecie” (32%); „Żydzi mają zbyt duże wpływy w naszym kraju” (33%); „Żydzi nigdy nie będą w stanie w pełni zintegrować się z naszym społeczeństwem” (36%); „Żydzi są bardziej niż inni skłonni do stosowania podejrzanych praktyk, aby osiągnąć swoje cele” (36%); „wiele okrucieństw Holokaustu było często wyolbrzymianych przez Żydów w późniejszym okresie” (30%); „Żydzi są również winni prześladowań, które ich spotykają” (31%); „Żydzi wykorzystują fakt bycia ofiarą Holokaustu do własnych celów” (38%).

Według sondażu opinii publicznej dotyczącego Kościoła rzymskokatolickiego przeprowadzonego przez warszawskie Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) we wrześniu, 45% Polaków pozytywnie ocenia Kościół, co stanowi wzrost o dwa punkty procentowe od marca, natomiast 41% ocenia Kościół negatywnie, co

oznacza spadek o sześć punktów procentowych w stosunku do sytuacji sprzed sześciu miesięcy.

W badaniu opinii publicznej przeprowadzonym przez CBOS w lutym pozytywny stosunek do Żydów wyraziło 38% respondentów (rok wcześniej było to 30%). W innym badaniu CBOS między wrześniem a listopadem 2020r. 19% respondentów zgodziło się ze stwierdzeniem: „Wojna to straszna rzecz, ale dobrze, że w jej wyniku nie ma w Polsce tyłu Żydów, co kiedyś”.

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego podał, że w 2019 r., ostatnim roku, dla którego dostępne były dane, 37% Polaków regularnie uczestniczyło w niedzielnej mszy świętej, w porównaniu z postkomunistycznym maksimum 50% w 1990 r.

Według Stowarzyszeń „Nigdy Więcej” i „Otwarta Rzeczpospolita” narracja antysemicka w sferze publicznej nasila się. Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” donosiło o antysemickich treściach w przekazach internetowych, a także w kanałach YouTube uznawanych za nacjonalistyczne i skrajnie prawicowe oraz na stronach mediów internetowych. Czwartego lutego wRealu, kanale YouTube postrzeganym powszechnie jako skrajnie prawicowy, były ksiądz Jacek Międlar powiedział: „Instytucje żydowskie starają się wszelkimi sposobami blokować prawdę. W mojej ostatniej książce... wyraźnie wskazuję, że ta praktyka trzymania się kłamstwa, produkowania kłamstw bez żadnego [wahania], jest niemal genetyczną zasadą społeczności żydowskich”. Dwudziestego ósmego czerwca znany publicysta Rafał Ziemkiewicz napisał na Twitterze: „Niemcy wytapiali mydło z ofiar Shoah, a współcześni Żydzi nauczyli się od nich wytapiać złoto. Z prawnego punktu widzenia to, co robi „przemysł Holokaustu”, jest tak zwanym współudziałem po fakcie”.

Drugiego lipca publicysta Rafał Otoka-Frąckiewicz powiedział na swym kanale YouTube: „Żydzi nadal są wściekli na Polskę za wprowadzenie przepisów, które teoretycznie uniemożliwiają im wyłudzenie z Polski mienia osób, które nie mają nic wspólnego z Izraelem.”

Jedenastego listopada kilkaset osób uczestniczyło w nacjonalistycznym marszu w Dniu Niepodległości w Kaliszu, podczas którego spalono książkę symbolizującą Statut Kaliski – XIII-wieczny dokument regulujący status prawny Żydów w Polsce i przyznający im specjalną ochronę. Uczestnicy marszu wznosili okrzyki „Śmierć Żydom” i „Nie dla Polin, tak dla Polski.” Czternastego listopada prezydent Andrzej Duda napisał na Twitterze: „Stanowczo potępiam wszelkie akty antysemityzmu.

Barbarzyństwo, którego dopuściła się grupa chuliganów w Kaliszu, stoi w sprzeczności z wartościami, na których oparta jest Rzeczpospolita. A wobec sytuacji na granicy [trwającego kryzysu na granicy białorusko-polskiej] i akcji propagandowych przeciwko Polsce jest wręcz aktem zdrady.” Również 14 listopada rzecznik Prokuratury w Ostrowie Wielkopolskim poinformował o rozpoczęciu dochodzenia w tej sprawie. Piętnastego listopada Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Mariusz Kamiński, poinformował, że policja zatrzymała trzech mężczyzn – organizatorów demonstracji. Postawiono im zarzuty publicznego podżegania do nienawiści, publicznego znieważania na tle narodowościowym oraz publicznego nakłaniania do popełnienia przestępstwa przeciwko innym osobom ze względu na tożsamość narodową i religijną.

W Głogowie 19 lipca miał miejsce protest antyszczepionkowców. Jak doniósł portal Notes from Poland jego uczestnicy oskarżyli Żydów o wywołanie pandemii COVID-19 i wznosili hasła „Za pandemią stoją Żydzi” oraz „Oni rządzą światem”. Policja zatrzymała trzech protestujących.

W grudniu telewizja internetowa IPN nadała program poświęcony Feliksowi Konecznemu, autorowi antyżydowskich traktatów z lat 30. i 40. W swoich pismach Koneczny przedstawiał kraj jako społeczeństwo łacińsko-rzymskokatolickie toczące odwieczną, śmiertelną walkę z „cywilizacją żydowską”.

Siedemnastego stycznia Kościół rzymskokatolicki obchodził XXIV Dzień Judaizmu. Większość wydarzeń religijnych i kulturalnych zorganizowanych w tym dniu, ze względu na pandemię COVID-19, odbyła się online. Główne obchody miały miejsce w Warszawie i obejmowały: wspólną modlitwę na cmentarzu żydowskim, którą poprowadzili biskup Romuald Kamiński i Naczelny Rabin Polski Michael Schudrich, specjalne nabożeństwo, koncert muzyki żydowskiej oraz panel dyskusyjny. Wydarzenia online zorganizowały również inne diecezje katolickie w całym kraju, m. in. w Krakowie, Szczecinie i Łodzi.

Dwudziestego szóstego stycznia Kościół rzymskokatolicki obchodził XXI Dzień Islamu, którego celem było promowanie pokoju wśród wyznawców różnych religii. Pod hasłem „Chrześcijananie i Muzułmanie: wspólnie chroniąc miejsca kultu” Kościół zorganizował wydarzenie online obejmujące dyskusje, czytania Biblii i Koranu oraz modlitwy.

Dwudziestego drugiego lutego przedstawiciele różnych wspólnot religijnych ogłosili powstanie „Wspólnoty Sumienia - Koalicji Wzajemnego Szacunku”.

W skład koalicji weszło 12 osób z Kościołów katolickich, protestanckich, prawosławnych, a także przywódcy żydowscy i muzułmańscy. W oficjalnej deklaracji członkowie grupy oświadczyli, że ich celem będzie przeciwdziałanie mowie nienawiści i przestępstwom z nienawiści oraz zachęcanie do dialogu, zrozumienia, wzajemnego szacunku i budowania wspólnoty, pomimo różnic.

Dwudziestego piątego marca Polska Rada Chrześcijan i Żydów przyznała tytuł „Człowieka Pojednania” luteranckiej zakonnicy w uznaniu jej zasług dla wzajemnego porozumienia i pojednania między Polakami i Żydami. Trzeciego października Polska Rada Chrześcijan i Żydów przyznała nagrody katolickiemu teologowi, luteranckiej diakonce i pastorowi Kościoła Zielonoświątkowego za ich wkład w rozwój dialogu i współpracy polsko-żydowskiej i chrześcijańsko-żydowskiej. W tym samym dniu Rada zorganizowała wspólną modlitwę katolików i Żydów z okazji żydowskiego święta Simchat Torah.

Projekty Żywej Biblioteki, finansowane z grantów Europejskiego Obszaru Gospodarczego i koordynowane przez organizacje pozarządowe Stowarzyszenie Diversja i Lambda Warszawa, kontynuowały działalność online w wielu mniejszych i większych miastach w całym kraju, w tym w Gdańsku, Jarocinie, Toruniu i Wrocławiu. W projekcie brały udział zróżnicowane grupy wolontariuszy, m.in. przedstawiciele rzymskokatolickich, żydowskich, muzułmańskich i innych grup religijnych. Żywe „książki” opowiadały swoje historie osobom, które przysły je „wypożyczyć”. Celem projektu było promowanie tolerancji, w tym tolerancji religijnej.

Rozdział IV. Polityka i działania podejmowane przez rząd USA

Charge d’Affaires, Konsul Generalny w Krakowie oraz odwiedzający Polskę przedstawiciele amerykańskiego Departamentu Stanu spotykali się z przedstawicielami Kancelarii Prezydenta; Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Kultury oraz parlamentarzystami w celu omówienia zagadnień zwrotu mienia gmin wyznaniowych, aktów prawnych dotyczących zwrotu mienia prywatnego i rekompensat, antysemityzmu i przeciwdziałania dyskryminacji.

Charge d’Affaires oraz pracownicy ambasady i konsulatu również spotykali się z przedstawicielami i wiodącymi postaciami lokalnych społeczności żydowskich i chrześcijańskich w celu omówienia niepokojących kwestii, w tym zwrotu mienia

osobom prywatnym i wspólnotom wyznaniowym, proponowanych przepisów ograniczających restytucję mienia prywatnego i wypłaty rekompensat oraz obaw tych społeczności związanych z nietolerancją i nastrojami antysemitycznymi.

W dniach 2-11 lipca specjalny wysłannik do spraw Holokaustu spotykał się z przedstawicielami rządu, parlamentarzystami, dyrektorami muzeów i instytucji badawczych oraz liderami społeczności żydowskich, aby omówić kwestie edukacji i badań, upamiętniania Holokaustu, proponowanych przepisów ograniczających restytucję mienia prywatnego oraz antysemityzmu.

Czwartego lipca Specjalny Wysłannik wziął udział w obchodach 75. rocznicy pogromu kieleckiego. Podczas uroczystości padły słowa: „Nienawiść i ksenofobia mogą pojawić się wszędzie i w każdym czasie, tak dzieje się do dziś na całym świecie. Musimy zrobić wszystko, co w naszej mocy, aby budować zrozumienie, promować integrację i tolerancję oraz zapewnić, by dla nienawiści i ksenofobii we współczesnych społeczeństwach nie było miejsca.”

Dwudziestego siódmego października przedstawiciel ambasady uczestniczył w dorocznym spotkaniu Komitetu Międzynarodowej Fundacji Auschwitz-Birkenau. Rząd Stanów Zjednoczonych w 2020 r. wsparł Fundację kwotą 2 mln dolarów. Spotkanie dotyczyło działań konserwatorskich na terenie byłych obozów koncentracyjnych w Auschwitz-Birkenau oraz programów wirtualnej edukacji podczas pandemii COVID-19.

W kwietniu, dla upamiętnienia 78. rocznicy powstania w getcie warszawskim, Charge d’Affaires na profilach ambasady w mediach społecznościowych wyraził poparcie dla corocznego programu społeczno-edukacyjnego „Żonkile”, prowadzonego online przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN. W ramach programu na ulicach Warszawy rozdawane są tysiące papierowych żonkili przypominających o walczących i ginących w powstaniu Żydach.

W okresie objętym niniejszym raportem Ambasada i Konsulat Generalny w Krakowie korzystały z mediów społecznościowych, wzywając do szacunku i tolerancji dla wszystkich religii, potępiały przemoc i dyskryminację motywowaną przekonaniami religijnymi i podkreślały wsparcie Stanów Zjednoczonych w walce z antysemityzmem i ochroną miejsc związanych z Holokaustem.

W czerwcu i lipcu pracownicy Konsulatu Generalnego w Krakowie uczestniczyli w wirtualnym Rajdzie Żywych zorganizowanym przez Centrum Społeczności Żydowskiej w Krakowie, zobowiązując się do przejechania rowerem,

przebiegnięcia lub przejścia 96 km (odcinka od bram obozu śmierci Birkenau do Krakowa), dla upamiętnienia Holokaustu i świętowania odrodzenia życia żydowskiego w Krakowie.

Ambasada finansowała programy wymiany, przyznawała granty, uczestniczyła w konferencjach, wspierała wydarzenia edukacyjne i kulturalne promujące wolność religijną i tolerancję. Ambasada sponsorowała osoby uczestniczące w programach dotyczących dialogu międzywyznaniowego i wolności religijnej, pamięci o Holokauście oraz przeciwdziałania zakłamywaniu i negowaniu prawdy o Holokauście.

Siedemnastego sierpnia pracownik ambasady spotkał się z trzydziestoma polskimi pedagogami, którzy na drodze konkursu zostali wybrani do udziału w programie "Learning from the Past, Acting for the Future". Seminarium dotyczyło Holokaustu, antysemityzmu i praw człowieka we współczesnym świecie.

Również w sierpniu urzędnik Konsulatu Generalnego w Krakowie rozmawiał w Żydowskim Muzeum Galicja z grupą polskich nauczycieli uczestniczących w programie edukacyjnym dotyczącym nauczania o Holokauście.

Konsulat Generalny w Krakowie przekazywał dotacje na projekty edukacyjne i kulturalne promujące wolność religijną i zwalczanie antysemityzmu.

W sierpniu Konsulat Generalny w Krakowie sfinansował intensywny, tygodniowy kurs online dotyczący nauczania o Holokauście prowadzony przez personel Żydowskiego Muzeum Galicja w Krakowie. Kurs był skierowany do wybranej grupy nauczycieli edukacji obywatelskiej i historii. Jego uczestnicy mieli okazję do poszerzenia wiedzy na temat historii Żydów, antysemityzmu i Holokaustu. Zaprezentowano również metody nauczania i tematy związane z Holokaustem jako punkt wyjścia do edukacji młodzieży w zakresie tolerancji i szacunku dla innych kultur.

W październiku Konsulat Generalny w Krakowie sfinansował Akademię Edukacji Antydyskryminacyjnej dla nauczycieli i działaczy organizacji pozarządowych, prowadzoną przez Centrum Żydowskie w Oświęcimiu. Podczas tygodniowego kursu dotyczącego antysemityzmu i innych uprzedzeń uczestnicy zdobywali wiedzę na temat historycznego i współczesnego statusu Żydów i innych mniejszości w Polsce. Wizyta w Auschwitz-Birkenau pozwoliła przyjrzeć się procesom społecznym i psychologicznym, które doprowadziły do Holokaustu.